

**THE PERCEPTION OF THE CANON ACCORDING TO KAZUHIKO
YAMAMOTO**
PERCEPTIMI I KANUNIT SIPAS KAZUHIKO YAMAMOTO

Esmije VESELI¹

¹*Department of Albanian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova*

^{*}*Corresponding author e-mail: esmije.veseli@unite.edu.mk*

Abstract

So far we have had various studies on the Kanun of Lek Dukagjini, but not all assessments have been accurate regarding the Albanian tradition, law, or customary code. Some of them condemn it as an inaccurate and worthless testament, while some scholars with more advanced ideas treat it according to its value and nature, which is actually possessed by the Kanun of the Mountains. Of course, every thesis, and every revision of the Kanun remains an invaluable treasure and represents a kind of contribution to the clarification of the content of the Kanun of Lek Dukagjini. One of the scholars who is popularizing the Kanun beyond the borders and beyond is the Japanese scholar prof. Dr.Kazuhiko Yamamoto. His interest and effort to make such a study is to be respected, because at first, he had no idea who the Albanians were, much less what their tradition and culture were.

Keywords: *canon, tradition, perception, law, virtue, etc.*

Përmbledhje

Deri tani kemi pasur studime të ndryshme për Kanunin e Lek Dukagjinit, por jo të gjitha vlerësimet kanë qenë të sakta lidhur me traditën, të drejtën apo kodin zakonor shqiptar. Disa prej tyre e dënojnë si një testament të pasaktë dhe pa vlera, ndërsa disa mendje me ide më të avancuara e trajtojnë atë sipas vlerës dhe natyrës së tij, të cilën realisht e zotëron Kanuni i Maleve. Natyrisht, çdo tezë, çdo rishikim i Kanunit mbetet një thesar i paçmuar, dhe përfaqëson një lloj kontributi për sqarimin e përmbajtjes së Kanunit të Lek Dukagjinit. Një nga studiuesit që po popullarizon Kanunin përtej kufijve dhe përtej është studiuesi japonez prof. Dr.Kazuhiko Yamamoto. Interesimi dhe përpjekja e tij për të bërë një studim të tillë është për t'u respektuar, sepse në fillim ai nuk e kishte idenë më të vogël se kush ishin shqiptarët dhe aq më pak se cila ishte tradita dhe kultura e tyre.

Fjalët kyçe: *kanun, traditë, perceptim, ligj, virtyt etj.*

Hyrje

Gjithçka që lind natyrshëm dhe pa mundim dhe kur një gjë bëhet me dashuri, sigurisht që respektohet dhe selektohet në hierarkinë e vlerave shkencore me karakter ndërkombëtar. Njohja e parë e prof. Dr. Kazuhiko Yamamoto, me traditën shqiptare ishte përmes perceptimit të librit “Prilli i thyer” nga Ismail Kadare, ku thotë: *Në vitin 1990, në një udhëtim në Evropën Lindore, lexova një libër me informacione për turistët. . Duke mos ditur asgjë për Shqipërinë në atë kohë, ky libër më çoi te Jack Schulman, i cili jetonte në Nju Jork dhe shiste libra në shqip me të njëjtat çmime si ato në Shqipëri. Nga ky njeri kam blerë disa libra, ndër të cilët edhe romani “Prilli i thyer” i Ismail Kadaresë. Kur lexova librin, mbeta i impresionuar dhe rrjedhimisht filluan në aspektin e kërkimit në lidhje me Kanunin dhe kulturën shqiptare (Jamamoto, 2008: 14).*

Kontakti i parë me kulturën shqiptare ishte pothuajse identik me atë të Arnold Von Harfit. Të dy nuk kishin ndërmend të studionin kulturën shqiptare. Ekspedita e tyre erdhi rastësisht dhe kjo ishte forca fillestare për kulturën e popullit shqiptar, pasi njëri dëshmonte për rregullat gjuhësore dhe tjetri për rregullat kanunore. Të dy së bashku dëshmojnë për vlerat e pakrahasueshme të historisë së popullit shqiptar.

Rezultate dhe diskutimi

Kazuhiko Yamamoto ishte studiuesi i parë japonez që bëri një analizë, të plotë të Kanunit të Lek Dukagjinit dhe ishte i pari që bëri një krahasim midis kulturës së lashtë japoneze dhe asaj shqiptare, ku hasi në elementë shumë të ngjashëm midis dy kulturave, falë transparencës dhe individualitet në punën e tij. Studimi është pasqyruar në veprën e tij dygjuhëshe (në anglisht dhe shqip) me titull “Struktura Etike e të Drejtës Zakonore Shqiptare”. Padyshim që ai ka një vend të nderuar në kulturën shqiptare dhe jo pa qëllim konsiderohet ndër të parët dhe nga studiuesit më serioz (të huaj) sepse tregoi karakter dhe i qëndroi besnik rrugës që nisi, duke i rezistuar çdo tundimi tjetër e rrethane që linin për të dëshiruar. Gjithësesi, ai i shkoi deri në fund misionit të tij duke shpalosur të dhëna lidhur me shumë kategori etnopsikologjike, që janë pjesë të brendshme të Kanunit.

Në një shoqëri ku ata nuk dinin të lexonin e të shkruanin dhe, ku nuk njihnin asnjë autoritet shoqëror, ai dha një shpjegim të koncepteve etike të Kanunit. Pikëpamja e tij bazohet në teoritë shoqërore të Rousseau, Nietzsche dhe Girard, të cilat ai i konsideron të pasuksesshme në këtë rast, sepse Kanuni kishte parimet e veta të krijuara sipas një logjike spontane dhe pagane. Autori i kushton më shumë rëndësi konceptit etik të Kanunit, veçanërisht pjesës ku përmendet e drejta e hakmarrjes, e cila është më e diskutuar dhe hulumtuar nga autorë të ndryshëm. Ai nuk e sheh hakmarrjen si një akt shkatërrues, sepse ky akt harmonizon dhe ruan rendin shoqëror të një komuniteti dhe nuk lejon që kjo situatë të degradojë nga asnjë rregull tjetër jetësor. Sipas tij: Koncepti i hakmarrjes është një element bazë, i cili mund të nxjerrë fuqishëm në dritë strukturën etike të Kanunit (Jamamoto, 2008: 19).

E gjithë kjo tregon qartë se njerëzit e këtyre fiseve funksiononin në mënyrë të pavarur nga autoritetet shtetërore, sepse për ta pushtet është vetëm Kanuni i krijuar sipas normave morale dhe etike. Shqiptarët e ruajtën traditën në shekuj, u organizuan për të mbrojtur dispozitat e Kanunit dhe në këtë mënyrë mbrojtën kulturën, gjuhën dhe autonominë e tyre. Fuqia efektive e Kanunit ishte sfiduar nga shumë ligje dhe rregullore të sundimtarëve të ndryshëm, veçanërisht ato të qeverisë osmane. Konceptet etike për të cilat ai flet janë: betimi, inati, nderi, mysafiri, buka dhe hakmarrja. Ai i interpreton këto koncepte bazuar në dispozitat kanunore, që do të thotë se në traditën shqiptare ka pasur zemërim apo nder apo të ftuar dhe të gjitha kategoritë e tjera dhe nga ana tjetër fut elemente të kulturës së tij japoneze për të vënë re ngjashmëritë mes njëri-tjetrit. . Këto ngjashmëri i vë re në raportin mes të ftuarit dhe bukës.

Në traditën shqiptare, mysafiri është i shenjtë, hyjnor, ai duhet të respektohej sipas kodit kanunor, qoftë edhe vrasësi. Koncepti i të ftuarit e kapërcen realitetin, respektohet si një qenie e shenjtë dhe pozicioni i tij është shumë i rëndësishëm në të gjitha aspektet. Fjala e parë e kanunit për mysafirin thotë se shtëpia e shqiptarit është e Zotit dhe e mysafirit, që do të thotë se pas Zotit është mysafiri, ai për të cilin njeriu i Kanunit gëzon respekt dhe vlerësim të madh, edhe në raport me anëtarët e tjerë të familjes, ai është gjithmonë ndër të parët. Kjo marrëdhënie, e ndërtuar në këtë mënyrë, i mundëson Yamamoto-s ta krahasojë atë me kulturën e vjetër japoneze, domethënë marrëdhënien e krijuar nga japonezët për mysafirin dhe bukën, dhe ky krahasim nxjerr në pah faktin se të dyja kulturat kishin të njëjtin botëkuptim ndaj mysafirit, sepse njeriu e merr hyjninë e mysafirit që në momentin e ndarjes së bukës, sepse buka është urë lidhëse midis mysafirit dhe pritësit.

Përveç ngjashmërive që shihen në vijën mysafir-Zot, një tjetër ngjashmëri nga një koncept fetar përbëhet nga shpirti i fjalëve të folura. Në kulturën e lashtë japoneze, ky perceptohej si një besim hyjnor, i shqiptuar nga individë hyjnorë që përmbanin një frymë të quajtur kotodama, e cila mund të transmetohej tek individët e tjerë. *Cotodoma*, në gjuhën e folur, si pjesë e shpirtit të mbinatyrshëm të perëndive, besohet se ka fuqi mistike, e cila frymëzon dhe siguron që ajo që thuhet dhe bëhet të realizohet. Kur një mysafir-zot bekon të zotin pritës gjatë vizitës së tij në fshat, ai, si qenie hyjnore, në fakt i jep shpirtin bekimit, duke lënë kështu shenjtërinë ose hyjninë në shtëpinë e pritësit (Orikuchi, 1996: 174-240).

Ne e dimë se shqiptarët besojnë në shpirtat e këqij të quajtur Ori, të cilët lëvizin vazhdimisht për të dëgjuar dhe realizuar si bekimet ashtu edhe mallkimet e shqiptuara nga njerëzit ndërmjet tyre (Garnett, 1982: 65-66). Krijesa mitike Ora mund të thuhet se është një lloj cotodama që sillet ose si një zanë ose si një djall. Nocioni se njeriu e merr shenjtërinë nëpërmjet bekimit të një miku/zoti është një tjetër element i strukturës etike kanonike (Jamamoto, 2008: 25-26). Një proces tjetër, i cili shpjegohet shumë qartë, është procedura e gjakmarrjes, si shkak, veprim dhe justifikim. Hakmarrja e gjakut është një proces që e ka fillimin si pasojë e një mentaliteti të ndërtuar mbi rregulla strikte të gradimit. Nëse një mysafir vritet, atëherë tragjedia është më e madhe, sepse gjaku i tij është i shenjtë dhe njerëzit ndjejnë përgjegjësi morale për të paguar gjakun. Për shkak se vrasja përfundon një periudhë të jetës së një personi, në këtë rast të vrasjes nga vrasësi, e gjithë kjo inicon rritjen e dëshirës për hakmarrje duke menduar se kjo është zgjidhja më e mirë për të dyja palët.

Rendi shoqëror u krijua si një piramidë, me shtëpinë në krye, pastaj vëllazërinë dhe fisin. Shoqëria shqiptare funksiononte si një grup relativ, çdo e mirë apo e keqe ndahej në mënyrë të barabartë mes të gjithë anëtarëve, nuk kishte ndarje proporcionale sepse familjet shqiptare funksiononin në grupmosha të ndryshme, të gjitha jetonin në një komunitet nga më i vogli tek më i madhi dhe për këtë arsye përgjegjësia ishte njëjtë për çdo anëtar të familjes. Në rast se një borxh do të shlyhej qoftë edhe me gjak, atëherë kishte hakmarrje dhe vëllazëria duhej të vepronte sipas dispozitave të Kanunit. Fiset nga veriu i Shqipërisë kanë një mekanizëm social që ndërmjetëson dhe zgjidh keqkuptimet ose konfliktet ndërmjet individëve ose grupeve familjare, procedurat e të cilëve diktohen ose përcaktohen nga Kanuni (Jamamoto, 2008: 29).

Një aspekt tjetër që prek Yamamoto është struktura etike e Kanunit kundrejt shoqërisë homerike, ku përmes shembujve na tregon se edhe kjo shoqëri ishte pa autoritet (sipas Platonit) dhe gjithashtu kjo shoqëri kishte gjashtë konceptet e saj, siç janë: inati, nderi, mysafiri, hakmarrja e gjakut, buka dhe hakmarrja. Analizat e bëra nga filozofë të ndryshëm të shquar të kohës tregojnë qartë sundimin e shoqërive pa autoritet që në kohët e lashta të njerëzimit dhe të udhëhequra nga konceptet e mësipërme dhe kjo në një farë mënyre vërteton se Kanuni, përveçse shfaqet si një testament i lashtë. origjina, gjithashtu, konfirmon se ekziston një ngjashmëri midis strukturës etike të së drejtës zakonore shqiptare dhe asaj të shoqërisë së lashtë greke, dhe kjo vihet re përmes veprave të ndryshme në të cilat spikasin konceptet e shprehura shumë qartë.

Përfundimi

Sipas analizave të deritanishme, del qartë se Kanuni i Lek Dukagjinit është objekt i disa studimeve për disa arsye, konkretisht: së pari, ai zbulon tiparet e përbashkëta midis kulturës japoneze dhe asaj shqiptare; së dyti, konfirmon moshën e tij sipas gjurmëve homerike; së treti, percepton konceptet etike në strukturën e poezive nga eposi heroik shqiptar dhe shumë rastësi të tjera që lidhen ngushtë me ligjin tradicional shqiptar. Në këtë mënyrë Kanuni dikton vlerën normative, duke korrigjuar veprat e dëmshme të njerëzve, në të njëjtën kohë duke i stimuluar ata të jenë bartës të sjelljes së mirë shoqërore. *Populli i Shqipërisë së Veriut është thirrur në Kanun si një e drejtë normative që u mundëson atyre të ruajnë paqen dhe rendin shoqëror (Jamamoto, 2008: 143)*. Prof. Dr.Kazuhiko Yamamoto është ndër autorët e parë të huaj që regjistroi të kaluarën e popullit shqiptar, veçanërisht të drejtën zakonore tradicionale dhe falë këtij autori kanë dalë shumë teori dhe të vërteta që lidhen ngushtë me natyrën dhe konceptet e Kanunit.

Referencat

- [1]. AKKSH (2008): *Antologji e kangëve kreshnike shqiptare*. Parathënia dhe përgatiti: Anton Nikë Berisha. "Faik Konica". Prishtinë.
- [2]. Bardhoshi, Nebi (2014): *Antropologji e kanunit*. Qendra e Studimeve Albanologjike. Instituti i Antropologjisë Kulturore dhe i Studimit të Artit. Departamenti i Etnologjisë. Tiranë.
- [3]. Bauzinger, Herman. 2002. Kritika osnovnih pojmova. *Etnologija. Od proučavanja starine do kulturologije*. Beograd: Biblioteka XX vek, 79-153. (1st ed. *Volkskunde. von der Altermumsforschung zur Kulturanalyse*. Darmstadt, Carl Habel Verlagsbuchhandlung, Darmstadt, 1971).
- [4]. Çetta, Anton (1985): Shtjefën Konstantin Gjeçovi. *Shtjefën Gjeçovi – Kryeziu. Vepra 1*. "Rilindja". Prishtinë.
- [5]. Çobani, Tonin (2003): *Princi i përfolur Lekë Dukagjini*. Listian&Toena. Tiranë.
- [6]. Dedaj, Ndue (2010): *Kanuni mes kuptimit dhe keqkuptimit*. GEER. Tiranë.
- [7]. EKL (2005): *Eposi i kreshnikëve dhe legjenda*. Mbledhur dhe redaktuar nga At Bernardin Palaj dhe At Donat Kurti. Plejad. Tiranë.
- [8]. EL, I, (1966): *Epika legjendare*. Cikli i kreshnikëve. Vëllimi i parë. Tiranë.
- [9]. Elsie, Robert (2005): *Leksiku i kulturës popullore*. Skanderbeg books. Tiranë.
- [10]. Frojd, Zigmund (1996): *Totemi dhe tabuja*. SHB "FanNoli". Tiranë.
- [11]. Hahn, Georg, Johan (2008): *Studime shqiptare*. Instituti i Dialogut & Komunikimit. Tiranë.
- [12]. Jamamoto, Kazuhiko (2008): *Struktura etike e të drejtës zakonore shqiptare*. Botimet Almera. Tiranë.